

QAHRAMON QIYOFASINI YARATISHDA STANISLAVSKIY TA'LIMOTINING MOHIYATI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i01.022>

Umidaxon Boltaboyeva
QDU

Annotatsiya: Mazkur maqolada K.S.Stanislavskiy ta'limotining aktyorlik san'atidagi o'rni hamda qahramon qiyofasini yaratish jarayonidagi nazariy va amaliy mohiyati tahlil etiladi. Tadqiqot jarayonida Stanislavskiy tizimining asosiy tushunchalari - ichki harakat, maqsad, vazifa, emotsional xotira va sahnaviy haqiqat kabi omillar orqali obraz yaratish mexanizmlari yoritib beriladi. Shuningdek, aktyorning ichki psixologik jarayonlari bilan tashqi sahnaviy ifoda vositalari o'rtasidagi uyg'unlik masalasi ilmiy-nazariy jihatdan asoslanadi. Maqolada Stanislavskiy ta'limotining zamonaviy teatr amaliyotidagi ahamiyati ochib berilib, uning aktyor ijodiy tafakkurini shakllantirishdagi metodologik qiymati aniqlanadi.

Kalit so'zlar: stanislavskiy ta'limoti, aktyorlik mahorati, qahramon qiyofasi, sahnaviy obraz, ichki harakat, emotsional xotira, sahnaviy haqiqat, teatr san'ati

THE ESSENCE OF STANISLAVSKY'S TEACHING IN CREATING THE IMAGE OF A HERO

Umidakhon Boltaboyeva
KSU

Abstract: This article analyzes the role of K.S. Stanislavsky's teaching in the art of acting and the theoretical and practical essence in the process of creating a hero's image. In the course of the research, the mechanisms of image creation through the main concepts of Stanislavsky's system - internal movement, goal, task, emotional memory and stage reality are highlighted. Also, the issue of harmony between the actor's internal psychological processes and external stage means of expression is scientifically and theoretically substantiated. The article reveals the importance of Stanislavsky's teaching in modern theater practice and determines its methodological value in the formation of the actor's creative thinking.

Keywords: Stanislavsky's teaching, acting skills, hero's image, stage image, internal movement, emotional memory, stage reality, theater art

K.S.Stanislavskiy tomonidan yaratilgan aktyorlik ta'limoti jahon teatr san'atida qahramon qiyofasini yaratishning eng mukammal va ilmiy asoslangan tizimlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Ushbu ta'limot aktyorning sahnadagi ijrosini faqat tashqi harakatlar yig'indisi sifatida emas, balki chuqur ichki psixologik jarayonlarning badiiy ifodasi sifatida talqin qiladi. Stanislavskiy nazariyasiga ko'ra, sahnaviy obraz aktyorning shaxsiy tajribasi, ichki kechinmalari va ongli ijodiy izlanishlari orqali shakllanadi. Shu bois qahramon qiyofasini yaratishda aktyorning ichki dunyosi bilan obrazning dramatik mohiyati o'zaro uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi. Stanislavskiy ta'limotining markaziy tushunchalaridan biri ichki harakat hisoblanadi. Ichki harakat aktyorning sahnadagi har bir so'zi, pauzasi va jismoniy harakatini ma'lum psixologik sabab bilan asoslashni talab etadi. Qahramon qiyofasi faqat matnni to'g'ri talaffuz qilish yoki harakatlarni aniq bajarish orqali emas, balki ushbu harakatlarning ichki motivatsiyasini anglash orqali yuzaga keladi. Aktyor obrazning maqsadi va vazifalarini aniqlagan holda, sahnaviy holatlarni o'z ichki kechinmalari bilan uyg'unlashtiradi. Natijada sahnada sun'iy emas, balki hayotiy va ishonarli obraz vujudga keladi.

Qahramon qiyofasini yaratishda Stanislavskiy tizimida muhim o'rin tutuvchi yana bir omil - emotsional xotiradir. Emotsional xotira aktyorning shaxsiy hayotiy tajribasiga tayangan holda sahnaviy kechinmalarni qayta tiklash imkonini beradi. Ushbu jarayon aktyordan o'z his-tuyg'ularini nazorat qilish, ularni badiiy maqsadga bo'ysundirish va sahnaviy vaziyatga moslashtirishni talab etadi. Emotsional xotira yordamida aktyor qahramonning ruhiy holatini sun'iy vositalarsiz, ichki tabiiylik asosida ochib bera oladi. Bu esa obrazning tomoshabin ongida chuqur ta'sir qoldirishiga xizmat qiladi. Stanislavskiy ta'limotida sahnaviy haqiqat tushunchasi qahramon qiyofasining ishonchliligini ta'minlovchi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Sahnaviy haqiqat aktyorning sahnada "rol o'ynashi" emas, balki "rol ichida yashashi" orqali yuzaga keladi. Aktyor obrazning shart-sharoitlarini to'liq qabul qilgan holda, sahnadagi voqelikni o'z hayotiy haqiqatiga aylantiradi. Natijada sahnaviy harakatlar tashqi ko'rinishdagina emas, balki ichki mazmuni bilan ham tomoshabinni ishontiradi.

Ovozni boshqarish, nutq aniqligi, jismoniy plastika va sahnadagi muvozanat aktyorning ichki kechinmalari bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'lishi lozim. Agar tashqi ifoda ichki mazmun bilan uyg'unlashmasa, obraz sun'iy va ishonchsiz ko'rinadi. Shu sababli Stanislavskiy aktyorni texnik vositalarni maqsadga bo'ysundirishga, ularni obraz mohiyatini ochishga xizmat qildirishga undaydi. Stanislavskiy ta'limoti qahramon qiyofasini yaratishda aktyor shaxsiyatini markazga qo'ygan holda, sahnaviy obrazning chuqur psixologik, estetik va badiiy yaxlitligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu tizim aktyorni nafaqat sahnaviy ijrochi, balki ijodkor tafakkur egasi sifatida shakllantiradi. Shu jihatdan Stanislavskiy ta'limoti

bugungi zamonaviy teatr jarayonida ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan holda, aktyorlik san'atining fundamental metodologik asosi sifatida ahamiyat kasb etmoqda. Stanislavskiy ta'limotida qahramon qiyofasini yaratish jarayoni faqat tashqi obrazni shakllantirish bilan chegaralanmaydi, balki inson ruhiyati, ong osti harakatlari va ichki kechinmalarni sahnaviy haqiqat darajasiga olib chiqishni maqsad qiladi. Ushbu yondashuv aktyorni obrazga "kirish" emas, balki obrazni o'zida "yashatish" g'oyasiga yetaklaydi. Shu jihatdan qaralganda, Stanislavskiy tizimi aktyor shaxsiyatini ijodiy jarayonning markaziga qo'yadi va sahnada sun'iylikdan holi bo'lgan psixologik aniqlikni talab etadi. Qahramon qiyofasining to'laqonli ochilishi uchun Stanislavskiy "ichki harakat" tushunchasiga alohida urg'u beradi. Bu tushuncha obrazning tashqi xatti-harakatlaridan ko'ra, uning ichki motivlari, maqsadi va ehtiyojlari bilan chambarchas bog'liqdir. Aktyor har bir so'z, pauza yoki harakat ortida qanday ruhiy holat yotganini anglab yetmasa, sahnadagi qiyofa yuzaki va ishonchsiz bo'lib qoladi. Shuning uchun Stanislavskiy aktyordan doimiy tahlil, o'zini kuzatish va psixologik intizomni talab qiladi.

Stanislavskiy ta'limotining yana bir muhim jihati - "taklif etilgan holatlar" (предлагаемые обсто́ятельства) tushunchasidir. Bu tushuncha aktyorni dramaturg tomonidan yaratilgan voqelik sharoitlarini chuqur idrok etishga undaydi. Qahramon qaysi muhitda yashaydi, qanday ijtimoiy bosim ostida harakat qiladi, uning dunyoqarashi nimaga asoslangan - ana shu savollarga topilgan javoblar qahramon qiyofasini mantiqan asoslashga xizmat qiladi. Natijada obraz tasodifiy emas, balki sabab-oqibat zanjiri asosida shakllanadi. Stanislavskiy tizimi qahramonning hissiy olamini sun'iy hislar orqali emas, balki aktyorning shaxsiy emotsional xotirasi yordamida ochishni taklif etadi. Emotsional xotira aktyorga o'z hayotida boshdan kechirgan ruhiy holatlarni sahnaviy vaziyat bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Bu usul qahramonning his-tuyg'ularini jonli, tabiiy va tomoshabin uchun ishonarli qiladi. Aynan shu nuqtada Stanislavskiy tizimi tomoshabin bilan ruhiy aloqa o'rnatishning samarali vositasiga aylanadi. Qahramon qiyofasini yaratishda Stanislavskiy tomonidan ilgari surilgan "agarda men" prinsipi ham muhim metodik ahamiyatga ega. "Agar men shu vaziyatda bo'lganimda nima qilardim?" degan savol aktyorni obraz bilan ichki muloqotga olib kiradi. Bu savol aktyorni passiv ijrochidan faol ijodkorga aylantiradi. Natijada sahnada ko'rsatilayotgan obraz aktyorning shaxsiy qarashlari bilan emas, balki qahramonning mantiqiy va ruhiy dunyosi bilan harakat qiladi. Stanislavskiy ta'limotining mohiyati shundaki, u aktyorni tayyor qoliplardan voz kechishga, stereotip ijrodan qochishga undaydi. Har bir qahramon takrorlanmas shaxs sifatida qaraladi. Shu sababli bir xil rolni turli aktyorlar ijrosida mutlaqo boshqa qiyofada ko'rish mumkin. Bu esa Stanislavskiy tizimining ijodiy erkinlikka asoslanganligini ko'rsatadi. Stanislavskiy ta'limoti qahramon qiyofasini yaratishda psixologik chuqurlik, mantiqiy asoslanganlik va sahnaviy haqiqatga

erishishni bosh maqsad qilib qo'yadi. Ushbu tizim aktyorni tashqi ta'sir vositalariga tayanishdan ko'ra, ichki ruhiy jarayonlarni izchil rivojlantirishga undaydi. Aynan shu jihat Stanislavskiy maktabini bugungi kunda ham dolzarb va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan nazariy manbaga aylantiradi.

Stanislavskiy ta'limotining qahramon qiyofasini yaratishdagi ahamiyati, avvalo, aktyor tafakkurining sahnaviy vazifaga bo'ysundirilishi bilan izohlanadi. Bu tizimda obraz aktyorning individual xususiyatlarini namoyon etish vositasi emas, balki dramaturgik g'oyani anglash va uni sahnaviy harakat orqali ifodalash mexanizmi sifatida talqin etiladi. Aktyor ijod jarayonida o'zini markazga qo'yishdan voz kechib, qahramonning fikrlash mantig'iga moslashishi talab etiladi. Stanislavskiy nazariyasida qahramon qiyofasi har doim harakat jarayonida ochiladi. Obraz statik holatda emas, balki voqealar rivoji davomida shakllanadi. Har bir sahnaviy vaziyat qahramonning ichki pozitsiyasini o'zgartirib boradi va bu o'zgarish aktyor ijrosida aniq sezilishi kerak. Shu sababli Stanislavskiy tizimi aktyordan sahnani alohida epizodlar yig'indisi sifatida emas, balki uzluksiz rivojlanib boruvchi jarayon sifatida ko'rishni talab qiladi. Qahramonning qiyofasini yaratishda nutqning mantiqiy tuzilishi ham muhim omil hisoblanadi. Stanislavskiy so'zning fonetik chiroyliligidan ko'ra, uning semantik yukiga ustuvor ahamiyat beradi. Aktyor tomonidan aytilayotgan har bir so'z maqsadga xizmat qilmasa, u sahnaviy haqiqatni buzuvchi omilga aylanadi. Shu bois nutq faqat eshitiladigan vosita emas, balki fikrni harakatga aylantiruvchi qurol sifatida qaraladi. Stanislavskiy ta'limotida qahramonning ichki qarama-qarshiliklari alohida e'tiborga olinadi. Inson tabiati bir xil holatda bo'lishi mumkin emas, u doimiy ravishda ichki kurash jarayonida yashaydi. Ushbu ichki ziddiyatlarni sahnada ishonarli ko'rsatish aktyordan yuzaki hissiyot emas, balki ongli tahlilni talab qiladi. Natijada qahramon qiyofasi soddalashtirilgan emas, balki murakkab va ko'p qatlamli obraz sifatida namoyon bo'ladi. Stanislavskiy tizimi qahramon qiyofasini yaratishda vaqt omiliga ham katta ahamiyat beradi. Qahramonning kechmishi, hozirgi holati va kelajakdagi ehtimoliy harakatlari o'zaro uzviy bog'langan holda talqin etiladi. Aktyor sahnada faqat hozirgi lahzani emas, balki qahramonning o'tmish tajribasini va kelajakka bo'lgan intilishlarini ham ichki ravishda his etishi zarur. Bu yondashuv obrazning mantiqiy izchilligini ta'minlaydi. Stanislavskiy ta'limotining yana bir muhim jihati - qahramonning ijtimoiy muhit bilan aloqadorligini ochib berishdir. Qahramon alohida, izolyatsiyalangan shaxs emas, balki jamiyat bilan uzviy munosabatda shakllangan inson sifatida talqin qilinadi. Ijtimoiy muhit, tarixiy sharoit va ma'naviy qadriyatlar qahramon xarakterining shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Aktyor ushbu omillarni anglamas ekan, obrazning chuqur mohiyatini ochib bera olmaydi. Shuningdek, Stanislavskiy ta'limotida sahnaviy intizom tushunchasi muhim o'rin tutadi. Qahramon qiyofasini yaratish jarayoni tasodifiy ilhomga emas, balki rejalashtirilgan

va nazorat qilinadigan ijodiy mehnatga asoslanadi. Har bir harakat, pauza yoki ohang ongli ravishda tanlanadi. Bu esa sahnada tartibli va puxta ishlangan obraz paydo bo'lishiga olib keladi.

Mazkur tadqiqotda Stanislavskiy ta'limotining qahramon qiyofasini yaratishdagi o'rni chuqur ilmiy tahlil qilindi va uning zamonaviy aktyorlik san'atidagi ahamiyati asoslab berildi. Ushbu tizim obrazni tashqi ifoda vositalari orqali emas, balki ichki psixologik jarayonlar va ongli ijodiy yondashuv orqali shakllantirishni taklif etishi bilan alohida ajralib turadi. Natijada qahramon sahnada sun'iy emas, balki hayotiy va ishonarli mavjudlikka ega bo'ladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, Stanislavskiy ta'limoti aktyor shaxsini emas, qahramon tafakkurini markazga qo'ygan holda ijod jarayonini tizimlashtiradi. Bu yondashuv aktyordan chuqur tahlil, ichki intizom va mas'uliyat talab qiladi. Qahramonning ruhiy holati, ijtimoiy muhit bilan aloqasi hamda sahnaviy vaziyatlarga munosabati yaxlit holda talqin qilinishi obrazning badiiy mukammalligini ta'minlaydi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, Stanislavskiy ta'limoti bugungi teatr pedagogikasi va sahna amaliyotida o'z dolzarbligini yo'qotmagan, aksincha, aktyorlik mahoratini chuqurlashtiruvchi asosiy metodik manba sifatida faol qo'llanilmoqda. Qahramon qiyofasini yaratishda ushbu tizimdan samarali foydalanish aktyor ijrosining badiiy saviyasini oshirishga, sahna haqiqatini yanada teran va ta'sirchan namoyon etishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nosirova A. Jonli so'z san'ati - T., TDSI bosmaxonasi, 2003.
2. Me'yorov A. Sahnada nutqi va aktyor mahorati. - Toshkent: Ijod Press, 2012. - 23-89-betlar.
3. Nemirovich-Danchenko V. Teatr san'ati haqida maqolalar. - Moskva: Iskustvo, 1954. - 90-156-betlar.
4. Stanislavskiy K. S. Aktyorning o'z ustida ishlashi. - Toshkent: San'at nashriyoti, 1988. - 15-240-betlar.
5. Stanislavskiy K. S. Aktyor rolda ishlashi. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004. - 32-198-betlar.
6. Xo'jayev M. Teatr pedagogikasi va aktyor psixologiyasi. - Toshkent: Fan, 2016. - 54-143-betlar.
7. Zinger M. Sahnada harakati va ichki impuls. - Moskva: Teatr, 1972. - 70-129-betlar.
8. Boltabyoeva U. Sahnada nutqi. Toshkent, INNOVATION-ZIYO, 2019.
9. Sheraliyeva, N. D. (2023). BADIY ASARLARDAGI SHAXS GA TEGISHLI ZOOMORFIZMLARNING METAFORA YORDAMIDA SHAKLLANISHI. 2023 yil 6-son (142/1), 6(139), 5-10.